

Kirjanikult kirjastajale

August Gailiti kirjad Andres Laurile

Piret Noorhani

■ 2003. aasta sügisel Tartu Instituudi Arhiivis Torontos Eesti Naisüliõpilasseltsi stipendiaadina tööd tehes sooritasin põgusa, paaripäevase visiidi ka Ottawasse, et külastada Kanada Riigi-arhiivi (*National Archives of Canada*). Tänaseks on see asutus ümber struktureeritud ja saanud ka uue nime – *Library and Archives Canada*, kuid seal on endiselt hoitud mitme eestlastega seotud organisatsiooni arhiivid: *Womens Association of Montreal*, *Medicine Valley Estonian Society*, *Multi-Cultural Theatre Association*, *St. Matthews Evangelical Lutheran Church*. Samuti leiduvad siin kirjandusteadlase ja tõlkija Alfred Kurlentsi, kirjanik Raissa Kõvamehe ja pastor Eduard Aksimi väiksemad materjalikogud.

Üks suuremaid ja põnevamaid on aga kirjastuse Orto arhiiv (Ottawas nimetuse all: *Orto Publishing House Limited, MG 28 V 24, Finding Aid No. 1328*), mis sisaldab 21,51 m käsikirjalisi materjale, 3 filmi (Orto kirjandusnäitusest Stockholmis ja kirjastuse Orto majast) ja 2 portreed Andres Laurist (Arthur Michkelsoo ja Hilda Mikkelsaare maalid).

Käsikirjade mahukas kogu – 120 arhiivikarpi – sisaldab materjale aastatest 1944–1976, millest huvipakkumamad on kirjavahetused autoritega, teoste käsikirjad, kirjastuse ametlik dokumentatsioon, sh. lepingud autoritega. Huvilised võivad nimistu koopiaga tutvust teha ka Eesti Kultuuriloolises Arhiivis (f. 375, m. 116:5). Samas on kättesaadavad koopiad August Gailiti, August Mälgu, Karl Ristikivi ja Gustav Suitsu kirjadest Andres Laurile.

Alljärgnevalt publitseeritakse August Gailiti kirjad Andres Laurile aastatest 1944–1958. Need on kirjad täis asjalikku arupidamist ja tuliseid lahknemusi, sõbralikku koostööd ja teede lahknemisi. Kirjavahetus saabki alguse siis, kui

Orto oli sündimas. A. Gailit kinnitab oma kirjas 2. detsembrist 1944, et ta on huvitatud elujõulise eesti kirjastuse tekkimisest, ja ta ei olnud ainus, kes seda ettevõtmist toetas. Andres Laur ja tema loodud kirjastus Orto reageerisid tõesti silmapaistva kiirusega pagulusse sattunud eestlaste vajadusele eestikeelse kirjasõna järele. Hoogsalt asuti välja andma nii eesti kirjanduse uudis- kui ka kordustrükke. Raamatute läbimüük oli edukas ja Lauri ettevõtte laienes. Aja jooksul kasvas aga lõhe ärimehes kirjastaja ja kirjanikkonna vahel. Kui üks kogus jõukust, siis teised ootasid tulutult honoraride suurenemist. Samuti oldi rahulolematud monopoolses seisus kirjastaja valikutega, mida trükiti või trükkimata jäeti.

1951. aastal kolis Orto koos A. Lauriga Kanadasse. Samal aastal astus Rootsisis jõuliselt esile Eesti Kirjanike Kooperatiiv, mille juhatust asus juhtima A. Gailit. Kirjanikel oli nüüd võimalik valida ja suur osa eesti kirjanikkonna paremikust tegi valiku kirjanike oma ettevõtmise, EKK kasuks. Orto panustas üha enam eesti klassika kordustrükkidele ja tõlkekirjandusele. Kirjastuste Orto ja EKK tegevusest ning omavahelisest konkurentsist annavad põhjaliku ülevaate Anne Valmase “Eestlaste kirjastustegevus välismaal 1944–2000” ja Janika Kronbergi “Tiibhobuse märgi all: Eesti Kirjanike Kooperatiiv 1950–1994”.

Avaldamisele tulevad kirjad võiksid nimetatud käsitlusi täiendada ja illustreerida kui sünkroonsed inimlikud ajaloodokumendid. Nagu öeldud, asuvad kirjad Kanada Riigiarhiivis Ottawas. Suurem osa neist, 26 kirja on hoitud Orto fondi säilikus vol. 1–33, kolm kirja (2. detsembrist 1944, 9. veebruarist 1945 ja 23. septembrist 1952) säilikus vol. 1-1A – vaheldumisi autorilepingutega aastatest 1944–1950. Autorilepinguid siinkohal ei avaldata. Publikatsiooni lõpetab A. Lauri avalik kiri A. Gailitile, mille kontsept on ilmselt A. Lauri enda otsusel jäetud A. Gailiti kirjade lõppu. Mitte kõik A. Gailiti kirjad A. Laurile pole aga Ottawa arhiivi jõudnud. 4–5 kirja asuvad hetkel Anne Valmase koduarhiivis, kuhu need sattusid Ilmar Külveti annetusega, kes oli aastatel 1953–1956 Orto poolt välja antud ajakirja Kodukolle toimetaja. Üks neist kirjadest on avaldatud A. Valmase uurimuses.

Orto autorilepingute seas leidub ka üksikuid A. Lauri kirjade kontsepte, kuid neid siin ei avaldata. A. Lauri vastuste originaalid asuvad A. Gailiti fondis Balti Arhiivis Stockholmis. Kas peaks needki trükivalgele tooma? Ehk tõesti. Tulevikus. Kas või selleks, et anda sõna ka vastaspoolele.

Stockholm, Eriksdals Folkskola, Ringvägen 58

2. XII 1944

Väga austatud härra Andres Laur,

Olen väga huvitatud elujõulise Eesti kirjastuse tekkimisest, seda enam, et praegu on siin karjув vajadus raamatute järele. Muidugi, mul poleks midagi selle vastu, kui kirjastaksite mu romaani "Leegitsev süda". Tingimused oleksid vastavad Eesti rahuaegsetele tingimustele: trükk 2000 eksemplaari, autori honorariks 20% kaanehinnast, maks 1/3 käsikirja äraandmisel, 1/3 ilmumisel ja ülejäänud kolme kuu järele peale raamatu ilmumist.

Rootsi keele jaoks on mul alaline kirjastaja "Nordisk Rotogravyr", kuid võiksin "Leegitseva südame" ka Teile anda. Kahjuks ei teata Teie aga rootsikeelse tõlkija nime. See oleks aga ilmtin-gimata tarvilik, sest tõlkija headusest ripub kõik ära. Minu rootsikeelne tõlkija on parajasti tööga väga koormatud, kuna ta töötab "Nipernaadiga" ja mõne Mälgu teosega.¹ Arvatavasti jään sellesse laagrisse ainult mõneks päevaks, seepärast palun mulle vastata Eesti Seltsi aadressil: Stockholm, Munkbrogatan 2.

Austusega,

August Gailit

***

Loftahammar, Källvikshotell

6. I 1945

Väga austatud härra Andres Laur!

Teie ettepaneku peale kirjastada mu romaani "Leegitsev süda" vastasin Teile kirjaga, mille peale teatasite, et sõidate isiklikuks läbirääkimiseks Stockholmi. Kahjuks pidin ma kohe pärast jõule Stockholmist lahkuma ning siirdusin oma perekonna juurde Loftahammari laagrisse. Nii ei tea ma mitte, kas Teie püsite oma endise kavatsuse juures.

Mul on küll teisalt ettepanek romaani kirjutamiseks, kuid arvan, et Teil on ehk väljakuju-
nenum organisatsioon. See mu romaan peaks kindlasti leidma ostjaskonda, kuna ta ilmumine oli juba Eestis välja kuulutatud ning ettetellimisi oli Tallinna Eesti Kirjastusel² üle 55 000 eksemplaari. Kahjuks põles ladu vastu kümnendat märtsi pommitamisel Riigi Trükikojas ära ning ma sain Rootsi kaasa tuua korrektuuripoognaid.

Olen imetlenud Teie julgust siin kirjastada ilukirjanduslikkude teoste teisi trükke, mis eesti lugejaskonnal peaksid ometi tuntud olema. Seda suurem põhjus oleks välja anda täiesti uut romaani. Isiklikult arvan, et see on parim, mida kirjutanud olen.

Minu tingimustest teatasin juba eelmises kirjas, seepärast ei hakka neid kordama.

Teie lahkete vastust ootama jäädes

Lugupidavalt,

August Gailit

---

¹ Selleks tõlikjaks oli Eva Stenius.

² Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus

August Gailit

***

Loftahammar, Källvikshotell
9. II 1945

Väga austatud härra Andres Laur,

Tänan Teid lahke kirja eest. Teatan, et olen nõus Teie ettepanekuga ja saadan tänase postiga oma romaani Teie käsutusse. Loodan, et selle väljaandmine ei tee Teile raskusi, vaid otse ümberpöördult – toob Teile majanduslikku kasu. Meie tingimusteks jääb siis nõnda, et 1000 eksemplaari eest tasute Teie ühe kolmandiku käsikirja kättesaamisel, teise kohe pärast raamatu ilmumist ja kolmanda kolme kuu jooksul pärast raamatu ilmumist.

Nüüd veel mõned tehnilised küsimused.

Kõige pealt: käsikiri on ainult ühes eksemplaaris, sellepärast saadan ta tähitult ja palun seda vastu võtta teadmiseaga, et selle

kaotamiseks pole enam asendatav. Ta peaks tingimata ilmuma veel sel kevadel, sest ma olen andnud kindla lubaduse tõlkijatele, et nad saavad mu käsikirja ehk raamatu peatselt kätte.

Usun, et Teie annate raamatut nägusalt välja, sest oma pika kogemuse järele tean, et eestlane ostab raamatut mitte ainult lugemiseks, vaid ka nagu iluasja, mis peab rahuldama tema esteetilist tunnet.

Romaan jaguneb kolme ossa. Iga osa jaoks tuleb serveerida puhas leht, nagu see on käsikirjas. Olen lisanud ka kolm joonistust, mis pidid tulema Tallinna väljaandes. Kui soovite, kasutage neid, küll tuleksid nad siis vist ümber joonistada. Siis oleksid joonistused iga peatüki valgel leheküljel. Kaanejoonistuse kohta kirjutan Teile edaspidi.

Oleks väga hea, kui Teie väljaandes oleks tekstiruum mitte suurem, kui see on juba käsikirjas trükituna. Küll võiks ta vähem olla, sest mulle tundub nagu oleks ta liiga tihe.

Kui Teie nii lahke olete ja mulle raha saadate, siis palun tehke seda tähitud kirjaga või hinnalise saadetisena, mitte aga panga või posti kaudu. Ma ei tahaks laagrijuhatusel näidata oma sissetulekuid enne kui olen siit lahkunud. Siin aga on mul parajasti väga hääd töövõimalused ja ma kavatsen seda olukorda ära kasutada.

On Teil veel küsimusi või kostmist, palun mulle sellest teatada ja ma vastan kohe. Loodetavasti ei teki meie vahel mingeid arusaamatusi, nagu seda pole mul iialgi olnud ka teiste kirjastajatega ei Eestis ega ka välismaadel.

Teile hääd edu soovides ja vastust ootama jäädes

tervitades,

August Gailit

Kui lubate, siis veel paar märkust:

Peale kokkulepitud 2000 eksemplaari on kirjastusel õigus trükkida veel 100 lisa eksemplaari,

milledest autor ei saa mingit tasu.

Autor saab raamatu ilmumisel 20 tasuta eksemplaari.

Autor ei loe korrektuuri, seda teeb mõni filoloog ja tema nimi märgitakse tiitlilehe tagumisele küljele. Ma pole veel ühelegi oma raamatule korrektuuri teinud sel lihtsal põhjusel, et pole sellise tööga harjunud ning võin vigu sisse jätta. Küll aga saadetakse mulle korrektuurpoognaid ja ma parandan stiili ja mitte vigu. Just siin, võõrsil, meie peame eriti jälgima eesti keele puhtuse ja stiili järele.

Vabandage neid pisiasju, nad ei pea Teid kohutama, arvan, et on parem, kui me ühe teose väljaandmise juures katsume olla täpsed, sest mul on tundmus, et saame edaspidigi ühes töötama.

A. G.

Andres Laur

***

Loftahammar, Källvikshotell

5. III 1945

Austatud härra Andres Laur,

saadan Teile lepingu allakirjutatult tagasi ning loodan, et Teie kohe pärast minu kirja kättesaamist saadate mulle väärtkirjaga 300 krooni. Seda nimelt sellepärast, et meie laager likvideeritakse ja lähemal päevil saadetakse põgenikud laiali. Ma ei tea veel mitte, kuhu mind määratakse, seepärast pole mul ka teada veel edaspidine aadress. Kolimiseks aga oleks kohe raha tarvis. Olge siis nii lahke ja kiirustage väärtkirjaga ning saatke ta vana aadressi järele.

Kaanejoonise, leviku asja ning muude küsimuste üle kirjutan Teile edaspidi pikemalt.

Tervitades,

August Gailit

***

Loftahammar, Källvikshotell

27. III 1945

Väga austatud härra Andres Laur,

sellest on nüüd küll üle kolme nädala, kui ma Teile saatsin oma romaani käsikirja, kuid kahjuks pole ma veel saanud lubatud ühe kolmandiku honorari esimesest tuhandest. Et meil siin

pealegi juhtus tulekahju tõttu tekkinud selgusetu olukord, kus laager võib tulla likvideerimisele ja meie paigutamine mujale, siis olen Teie lahket ülekannet oodanud kärsitusega.

Muidugi, lepingu teksti võite mulle saata ja kui see vähegi vastab meie esialgsele kokkuleppele, siis saadan ma selle Teile ühes allkirjaga tagasi, kuid iseenesest hoolin ma rohkem mehe sõnadest kui lepingutest. Mul on olnud rohkesti tegemist kirjastustega nagu Eestis nii eriti ka välismaadel, mul pole iialgi tekkinud ei pahandusi ega ka arusaamatusi, seepärast rahuldus ka Teie viimane kiri mind täielikult. Kahjuks ei tea ma Teile praegu kohe vastata, kuidas teha romaani ettetellijatega, sest mul pole ülevaadet, kui suur hind oleks üksikmüügil ja kui suur ettetellijatel. Loodetavasti saame ka selles asjas kokku leppida.

Põhimõttelikult poleks mul midagi selle vastu, kui ka rootsikeelne tõlge ilmuks “Orto” kirjastusel. Mul on küll oma soliidne kirjastus – “Nordisk Rotogravyr”, kuid olen tähele pannud, et suurte kirjastuste tiraažid on sageli väga väikesed. Kui suudaksite luua head agentide võrku, nagu see oli “Loodusel” Eestis, võiks näit. “Leegitsev süda” Rootsisis rootsi tõlkes minna kindlasti umbes 20 tuhat eksemplaari, seda enam, et mõned väga osavad eesti agendid on siia saabunud ja nad ihkaksid oma endist tegevust. Palun kirjutage mulle, et juhul, kui annaksite “Leegitseva südame” rootsikeelse väljaande oma tingimusi, levitamiskavatsusi jne. Sellest võiks siis ehk asja saada.

Kuid, andke andeks, mind huvitab praegu kõige pealt esimene raha saamine.

Teid tervitades ja Teile häid pühi soovides,

August Gailit

***

Loka, Loka Brunn
6. IV 1945

Armas härra Andres Laur,

saadetud paberiproov on võrdlemisi sobiv, samuti kaaned. Eriti meeldib mulle juurde lisatud kaan. Kui sinna trükkida ainult tagasihoidlikkude tähtedega pealkiri ja autori nimi, ehk laseks see võtta. Kuid kõiki neid asju tunnete Teie ise kohapeal kõige paremini ja ma ei hakka Teid nende pisikeste asjadega tülitama.

Kerttu Mustonen on mind rohkesti tõlkinud³ ja tema töö on alati olnud väga hea ja hoolas. Seepärast pooldaksin ma igati, kui ta ka “Leegitseva südame” omale võtaks. Eks siis kirjastamise küsimused selgu edaspidi – praeguse olukorra juures oleks mõttetu Soomes midagi välja anda, kuna Soome raha on kaotanud väärtuse. Teine lugu on rootsi keelega, kus uute levitamismeetoditega võiks tõesti head minekut saada. Kuid ma arvan, et seegi küsimus on varajane, kuna pole veel ilmunud raamatut eesti keeles ja puudub ka tõlge.

Mu ainukeseks palveks oleks siis praegu nimelt see, et suudaksite kiiremlt romaani eesti keeles valmistada.

Tervitades,

August Gailit

³ Kerttu Mustonen-Hukki oli juba soomendanud A. Gailiti romaaniid “Karge meri (1939) ja “Toomas Nipernaadi” (1942).

***

Ribbingelund, Årila Flyktingslägret⁴
13. IV 1945

Väga austatud härra A. Laur,

ootasin Teie armast vastust peale oma lepingu ärasaatmist neljapäeva hommikuni, siis saadeti mind uude laagrisse. Kahjuks ei saanud Teie lubatud maksuline kiri ja see tekitas mulle palju ebamugavusi.

Kui see kiri on alles saatmata, palun läkitage see uue aadressi järele ja kohe, sest ma ei katvate siia kauaks jääda. Kirjutasin täna Stockholmi, et nad saadaksid mind mujale, sest siin pole mul mingit võimalust tööks.

Isegi kirja on siin üldises mulinas ja saginas raske kirjutada, seepärast lükkan edasi ka kaane, paberi ja teiste küsimuste üle kirjutamise.

Tervitades ja Teie lahkete vastust ootama jäädes,

August Gailit

***

Loka, Loka Brunn
22. IV 1945

Austatud härra Andres Laur,

sain Teie saadetud 300 krooni väärtkirjaga just ärasõidu päeval Ribbingelundis kätte – tänan.

Ma arvan, et paberi proov, mida mulle Loftahammarisse saatsite, pole vist õnnelik. Oleme harjunud valgema ja pehmema paberiga, mis teeb raamatu hulga nägusamaks. Paberite hinnavahe ei tohiks eksitada, sest isegi pool krooni raamatu eest juurde maksta paberi arvel tasuks nägusa väljaande puhul kindlasti ära. “Loodus” omal ajal kirjastas nn. krooniseid romaane – võrdlemisi tiheda trükiga ja odaval paberil – nende minek polnud kuigi suur. Kuid siis võttis ta samu, juba ilmunud romaane, ja andis nad nägusalt välja – ja minek oli hoopis parem. Eestlane on harjunud ilusate raamatutega. Kas poleks võimalik saada Alfa-paberit, see on odav, valmistatud haavapuu massist ja on imekerge. See oleks väga tähtis, eriti kui raamatuid saata postiga, samuti Ameerikasse, Inglismaale ja mujale, kus asuvad eestlased?

Kaane mõtlen nõnda, et see võiks olla kreem, krobeline kartong ning autori poolt kirjutatud tekstiga. Sellele käiks ümbrik, mis siis võiks olla kunstniku joonistusega – kah ilma literatuurse sisuta. Parem vaid hästi joonistatud tähed mõne pisikese vinjetiga. Kas või ainult viiuli kontuurid ja üle selle üks pisike loorberi oksake. See mõjuks lihtsalt ja tagasihoidlikult. Ümbrik võiks olla helesinine.⁵

---

⁴ Pögenikelaager (rts. k.).

⁵ “Leegitseva südame” kõvakaanelise väljaande kaas näeb tõesti nii välja nagu A. Gailit soovis: kreem, krobeline kartong ning sellel autori käekirjaga pealkiri. Ümbriskaaned päriselt tema soove ei arvesta: needki on kreemikad, tekst sinise ja mustaga, kujunduslikuks elemendiks Orto logo. Pehmekaaneline väljaanne on helesiniste kaantega, millel autori käekirjaga teose autori nimi ja pealkiri.

Lepingus on tähendatud, et rootsikeelse väljaande peale on Teil eesõigus. Oleks väga hea, kui teataksite mulle, millal mõtlete romaani kirjastada, kes tõlgib ja mitmes eksemplaaris on kavatsus seda välja anda? Kas enne Mälgu “Head sadamat” või pärast? Samuti soome keeles. Seni oli mu soome kirjastajaks V. Söderström.⁶ Seda kõike oleks mul tarvis teada juhuks, kui soome või rootsi senised kirjastajad pöörduvad minu poole omapoolsete ettepanekutega. Oleks võib-olla soovitav “Leegitseva südame” rootsi- ja soomekeelsete väljaannete kohta teha Teiega erilepinguid.⁷

Teid tervitades,

August Gailit

***

Örebro 6, Ormesta. Sweden

7. II 1950

Armas Laur,

Sinu kiri oli mulle selliseks üllatuseks, et pidin ta mitu korda lugema, et lõpuks uskuma hakata, et seda oled ikka Sina kirjutanud ja et see on ikka tõsiselt mõteldud. Meie viimasel kohtumisel Göteborgis sai kroonine juuremaks otsustatud ja Sa koguni fikseerisid summa – 3000 krooni! Nüüd aga esitad Sa põhjendusi, miks seda ei saa teha. Neist on kaalavam ainult üks: Sa ei taha veel oma raamatute tiraaži avalikkusele teatavaks teha. Seda polegi tarvis, aga ega Sa ometi arva, et ma kogu need aastad olen nii naiiv olnud ja pole Sinu raamatute tiraažis täpselt teadlik olnud? Seepärast olingi kolme tuhandega nõus, arvates, et ülejäägiga on meil aega edaspidi rehkendada ja valuutas sisse makstud summasid välja arvestada. Ei, mina tean üsna hästi “Orto” asju, kuid pole sellest midugi midagi rääkinud.

Mina arvestasin seda, et oled minu kuus raamatut kirjastanud,⁸ et saan nüüd 60-aastaseks,⁹ et mul pole teist teenistust ega väljavaadet ja et seepärast teeb nüüd “Orto” sama, mida tehti ka meil Eestis. Kirjastus organiseerib kirjanikule hüvituse ja paneb ka omalt poolt summakese välja. Pögenikul-kirjanikul pole tarvis mingeid aktusi ja austusi, küll aga majanduslikku abi. Mitte oma isiku hüveks, vaid selleks, et anda eesti kultuurile uusi väärtusi. Nüüd aga ütled Sa, et Moor¹⁰ korraldab Göteborgis Gailiti austamis-õhtut. Ei, see läheb ometi “Ortole” tükk raha maksma! Ja mina pean perekonnaga sinna sõitma, et kaasmaalastele näidata oma lagununud hambaid ja kulunud ülikonda! See on ometi mulle mu 60-aastase sünnipäeva puhul üks tore nöök! See tuletab mulle meelde mu viibimist teatri juures, kui näitlejatele saadeti sageli lavale lillede kuhje, aga saajatel polnud niigi palju raha taskus, et lilli voorimehega koju viia, toidust ja muust viletsusest rääkimata. Täna, see number ei sobi mulle. Tehke aktusi, kus iganes tahate, mina jään neist eemale. Mina võtan tänuga vastu vaid čekke ja puhast raha, sest iga lisa kroon või dollar annab mulle võimalust tööks – ja muud mind ei huvita.

⁶ Werner Söderström Osakeyhtiö (WSOY).

⁷ “Leegitsev süda” ilmus soome keeles WSOY väljaandena 1947 (“Liekehtiva sydän”, tõlkinud Kerttu ja Liisa Mustonen) ja rootsi keeles Orto väljaandena 1948 (“Brinnande hjärtan”, tõlkinud Eva Stenius).

⁸ A. Lauri poolt olid selleks hetkeks kirjastatud “Leegitsev süda” (1945), “Isade maa” 2. trükk (1946), “Toomas Nipernaadi” 4. trükk (1947), “Brinnande hjärtan” [Leegitsev süda] (1948), “Karge meri” 3. trükk ja “Viimene romantik” (1949).

⁹ A. Gailitil seisis ees tema 60 aasta juubel – 9. jaanuaril 1951.

¹⁰ Arvi Moor (1909–2001).

Olen oma seisukoha siin väljendanud nii lühidalt kui võimalik. Pealegi võid Sa uskuda, et ma olen põhjalikult väsinud pressimisest, santimisest ja alandamisest seal, kus asi peaks nii lihtne ja selge olema. Ja polekski mingit erilist juttu vaja, kui kirjanik pühitseb oma tähtpäeva.

Soovin siis Sulle kõige paremat edu ja tervist!

August Gailit

***

Örebro 6, Ormesta gård¹¹

6. V 1950

Armas Andres Laur,

täna panen siis lõpuks ometi oma käsikirja posti.¹² Anna mulle tuhat korda andeks, et olen sellega nii häbemätselt kaua viivitanud. Ma ei hakka ennast vabandavaid põhjendusi otsima, kuna neid ei tohigi olla, kui on antud sõna. Seepärast ütlen: anna andeks!

Ja nüüd, kus Sul käsikiri tervena käes, luba paluda:

1) Ole nii kallid ja saada mulle viivitamata ja kohe raha, sest olen hädas, pealegi on mul Aili¹³ leeri ja reaali lõpetamisega pakitsevalt kiireid kohustusi.

2) Eriti rõhutan palvet: raamat tuleks kindlasti välja anda juulikuus või hiljemalt augustiks, kuna mu juubeliraamat on peaaegu valmis ja tahan sellega oma 60. aastat pühitseda. Jutt, mida kirjutas Kures "S-T-genis",¹⁴ et mu romaan ilmub alles detsembrikuu raamatuna, oleks mulle täiesti vastuvõtmata.

3) Oleks hea, kui teksti paigutus oleks sama nagu Krusteni romaanil "Ihaldatud silmapilk".¹⁵ Mu romaanis esineb vähe dialoogi, samaselt on lause tihti väga vingerlik, mida tuleb hoolega jälgida, et temasse peidetud mõtet tabada. Tihedama teksti juures oleks raamat raskelt loetav.

See oli äriline külg. Nüüd isiklik. Meil oli teisel suviste pühapäevadel Aili leeritamine ja väike koosviibimine reaali lõpetamise puhul. Mina ja mu pere oleksime rõõmsad, kui Sa ühes armsa Edithiga¹⁶ tuleksid sel puhul meid külastama. Ega mul suuremat pole pakkuda, aga istuksime vähe, ajaksime juttu ja vaataksime kevadist õitsemist aias. Nii et kui te oma tüli liialt raskeks ei pea – palume küll!

Häid, südamlikke tervitusi!

August Gailit

P. S. Elan vanas kohas, kuid aadress pisut muutunud, nimelt Almby asemel on Örebro 6.

---

¹¹ Mõis (rts. k.).

¹² Tegemist on romaaniga "Üle rahutu vee", mis ilmus Orto kirjastusel 1951.

¹³ Aili Gailit (hilj. Lindström), tütar (s. 1933).

¹⁴ Voldemar Kurese vastavat teadet ajalehes Stockholms-Tidningen Eestlastele ei õnnestunud tuvastada.

¹⁵ Pedro Krusteni romaan "Ihaldatud silmapilk" ilmus Orto kirjastusel 1950. aastal.

¹⁶ Edith Laur, Andres Lauri abikaasa.

***

Örebro 6. Ormesta gård
13. V 1950

Armas Laur,

oleme rõõmsad, et külastate meid Suvistel. Leeritamine on Örebro Peeter/Olafi kirikus kell 1 päeval. Kuid ma ei usu, et Sa tahaksid kaine peaga kirikusse minna, nii võiksid ikkagi enne meist läbi sõita. Arvatavasti tuled autoga ja siis on see küllaltki väsitav.

Täna rahasaadetise eest. Loodetavasti saad asja nii korraldada, et teise saatmisega hiljemaks ei jää kui lubatud skp. 15, sest mul on kogunenud kohustusi, mida edasi ei saa lükata. Kõigest räägime juba isiklikult.

Südamlikke tervitusi armsale prouale ja perele,

August Gailit

***

Örebro 6. Ormesta gård
7. VIII 1950

Armas Laur,

Sinu kiri siirdumisest Kanadasse tuli mulle nagu välk selgest taevast. Kahtlemata toob see samm meie raamatu kirjastamise ja autorite töösse hoopis uusi olukordasid. Kaldun koguni arvamisse, et sellega on lõpp "Orto" ajajärgule, aga see, mis nüüd edaspidi järgneb, on alles tume. Sest ma ei kujutle kuidagi, et oleks võimalik selline olukord, kus kirjastaja elab kaugel Torontos, aga autorid siin Rootsisis. Arvan, et kirjastamine on ikkagi siis võimalik, kui ollakse autoritega isiklikus kontaktis.

Peale kõige muu toob see samm ka minule hoopis uusi olukordi. Kõigepealt olin arvamises, et Sa aitad kaasa mu 60-aastase sünnipäeva korraldamisega. Muidugi, oleksin keeldunud igasugustest koosviibimistest ja sellisest tühjast, kuid lootsin, et see oleks võinud tuua mulle pisut majanduslikku kergendust. Ega see poleks palju nõutud, kui mu juubeliraamat oleks sel puhul üks või koguni kaks krooni tavalisest kallim. Kui lugejatele-tellijatele oleks kaaskirjas seletatud, et lisa läheb ainuüksi autorile, ei paneks vist küll keegi pahaks selle väikese hinnasuurenduse. Ega poleks siis ka paljuks, kui "Orto" oleks pöördunud mõnede organisatsioonide juurde (Eesti Komitee, Rahvusfond, suuremad seltsid) kirjaga, samuti "Orto" usaldusmeeste poole üle maailma, et nad pisutki mõtleksid oma vanemale autorile paguluses väikese autasu kinkimisega.

Nüüd aga?

Minule jäävad nii mitmed asjad selgusetuks. Kõige esiteks Sinu kindel nõudmine, et mu romaan ilmub alles jaanuari kuul. Nüüd ei saa ma jaanuariks välja ka seda raamatut ei saksa ega läti keeles,¹⁷ nagu mu sealsed kirjastajad seda soovisid. Või on ta Sul siin juba valmis laotud ja Sa

¹⁷ Romaan "Üle rahutu vee" saksa keeles ei ilmunudki. Tõlge läti keelde siiski ilmus: "Pari bangainiem udeniemu, tõlkinud Leonhard Švarcs, Latviešu rakstnieku, zurnalistu un gramatrupniecības darbinieku kopa, 1951.

võiksid seks otstarbeks mulle saata paar eksemplaari? Miks ei võinud mõni Kalda tõlketeos¹⁸ või Adsoni “Reisiraamat” hiljemaks jääda?

Samuti pole mul selge, kas jätkad kirjastamist Kanadas, kus see tuleb kindlasti kallim või vaatad alles kohapeal, mida teha ja ette võtta? Lähemal ajal lõpetan oma romaani “Kas mäletad, mu arm?” – kas selles asjas on veel vajalik Sinuga rääkida või mitte?

Mida tähendavad Sinu sõnad, et võtame oma napsid varsti Torontos, sest Sa pole midagi ütelnud autorite üleviimisest sinna, küll aga lugejatest? Sest Sa pole võtnud minult isegi perekondlikke teateid, mis viisa saamise juures on vajalikud.

Nagu näed, on rohkesti küsimusi, millest oleks vajalik informatsioon. Seepärast ei soovi ma veel Sulle ja Su armsale perekonnale head reisi ja jälleenagemist, samuti ei saada veel Sulle tänu kõigi nende aastate eest, mil sai kakeldud, ilusaid päevi ja õhtuid koos veedetud, minu kuus raamatut kirjastatud ja üldse elatud päevi, mida julgelt võib nimetada “Orto” ajastuks, sest ma loodan, et Sa siiski veel enne lahkumist võimaldad kokkusaamise, et sõbralikult kõiki siin esitatud küsimusi pisut läbi arutada. Pealegi tahaksin siiski Sinu lahkudes Sul isiklikult kätt pigistada, peamiselt seepärast, et ajad on vägagi tumedad, kus maailmasündmused võivad puhkeda igal hetkel – ja mine siis tea, mis meist edaspidi saab ja kuidas kellegi käsi läheb.

On Sul aga rutt ja oled arvamises, et pole jutuks erilist vajadust, kirjuta veel paar rida minu poolt ülestõstetud küsimuste kohta.

Parimaid tervitusi,

A. Gailit

***

1950

Armas Laur,

olen tänulik, et võimaldasid kokkusaamise ja soovida isiklikult Sulle ja Su armsale perele head reisi isiklikult. Kui see on sobiv, sõidaksin naisega neljapäeval rongiga, mis saabub Göteborgi kella kolme paiku lõuna ajal. Selle juures palve: armsale perenaisele mitte vähimatki tüli valmistada, sest enne ärasõitu on tal niigi rohkesti vaeva ja närvitsemist. Istume samuti raasike aega ja ajame juttu.

Tervitades,

A. Gailit

***

Allkiri

Olen täna, 18. 8. 50, oma järgneva romaani käsikirja “Kas mäletad, mu arm?” esimese trüki ainuõiguse ära müünud Ü.E.K. ORTO-le Kr. 3000.– eest, millest olen täna käsirahana Kr. 500.– vastu võtnud.¹⁹

Göteborgis,
18. VIII 1950

August Gailit

¹⁸ Orto kirjastuselt ilmus 1950 Aino Kallase “Seitse neitsit”.

¹⁹ Romaani “Kas mäletad, mu arm?” kõik osad ilmusid siiski Eesti Kirjanike Kooperatiivi väljaandena aastatel 1951–1959.

***

Örebro 6, Ormesta gård
23. X 1950

Armas Laur,

tervitusi palju siitpoolt kaldaid!

Ameerika kaudu kuuldub, et oled haigestunud. Loodetavasti pole midagi tõsisemat ja on üleminev nähe.

Tahtsin Sulle meelde tuletada me lepet, et mu romaani hinnaks tuleb 6 krooni, millest üks kroon laekuks minu kasuks mu sünnipäeva puhul. Kahjuks pole Sa "Orto" asjaajajale Göteborgis²⁰ selles suhtes veel mingit korraldust teinud ja seal ei teata asjast midagi. Küllap Sul oli ärasõiduga muudki tähtsamat teha ja seepärast jäi korraldus tegemata. Ole siis nõnda kena ja teata sinna paari reaga, et asjaga arusaamatusi ei tuleks. Olen väga mures ja selleks ka mu tänane kiri.

Küllap oled juba uues maas hinge saanud tõmmata ja saad varsti uue energiaga oma tööd jätkata. Oleks väga huvitav kuulda Su edaspidistest sammudest ja kavadest.

Südamlik tervitus meilt armsale prouale ja Viiale.²¹

A. Gailit.

(järgneb)

Piret Noorhani

(1960)

Lõpetas Tartu ülikooli 1984 eesti keele ja kirjanduse erialal. Kaitses magistrikraadi 2002 TÜ-s ("Postmodernsed mängud: iroonia, paroodia, grotesk"). Alates 1991 töötab Kirjandusmuuseumi Eesti Kultuuriloolises Arhiivis, 1997. aastast arhiivi juhatajana. Uurimisteemadeks on eesti kirjanduse ja kultuuri ajalugu, kirjandusteooria, väliseesti arhiivid, andmebaasid.

---

²⁰ Selleks oli Arvi Moor.

²¹ Viia Laur (hiljem Levine), Andres Lauri tütar.